

Pomoc humanitarna, choć często przedstawiana jako neutralna i bezinteresowna, funkcjonuje w ramach relacji władzy. Odwołując się do Foucaulta, władza jest wszechobecna – działa poprzez instytucje, zasady i praktyki. Pomoc, nawet jeśli oparta na uznaniu praw odbiorców, nadal zakłada asymetrię: jedna strona ma zasoby, druga doświadcza kryzysu. Instrumentalizacja pomocy – jak definiuje Donini (2013) – to nie tylko manipulacja czy polityzacja, ale użycie pomocy jako narzędzia do osiągania celów politycznych, militarnych czy ekonomicznych. Od bitwy pod Solferino po współczesne kryzysy, pomoc była wykorzystywana przez różne podmioty: donatorów, rządy, organizacje, a nawet grupy rebelianckie. Dlatego pomoc humanitarna musi być rozumiana nie tylko jako interwencja ratująca życie, ale także jako część szerszego systemu relacji władzy (Culp, 2016).

Wczesna działalność humanitarna była ściśle powiązana z pracą misjonarską (Calhoun, 2010). Kolejny bardzo widoczny okres instrumentalizacji był widoczny w okresie zimnej wojny, kiedy pomoc humanitarna była często wykorzystywana przez państwa jako narzędzie realizacji własnych interesów geopolitycznych, a nie wyłącznie jako wyraz solidarności międzynarodowej. Rządy państw-darczyńców, takich jak Stany Zjednoczone, Związek Radziecki, Francja czy Wielka Brytania, kierowały pomoc rozwojową przede wszystkim do krajów o strategicznym znaczeniu w kontekście rywalizacji ideologicznej i militarnej. Przykładowo, USA wspierały Egipt, Pakistan czy Filipiny, nie tylko ze względów humanitarnych, lecz także w celu przeciwdziałania wpływom komunistycznym i zabezpieczenia własnych interesów w regionie (Brown and Grävingholt, 2016).

Pomoc humanitarna jako narzędzie umacniania władzy

Pomoc humanitarna w czasie klęski głodu w Etiopii w latach 1983–1985 była głęboko uwikłana w lokalne i globalne układy władzy. Rząd etiopski wykorzystywał ją do przymusowych przesiedleń i opłacania milicji, realizując własne cele polityczne. Rebelianckie ugrupowania, takie jak Ludowy Front Wyzwolenia Tigraju (TPLF), część funduszy, w tym pochodzących z zachodnich zbiorów, przeznaczały na zakup broni, traktując to jako strategię przetrwania i emancypacji lokalnych społeczności (Müller, 2013). Pomoc humanitarna była też wykorzystywana do umacniania władzy sprawców konfliktów – w obozach w Zairze wzmacniała pozycję osób odpowiedzialnych za ludobójstwo (Terry, 2002). Podobnie w Syrii działania wojenne w miastach obejmowały oblężenia, bombardowania i przymusowe wysiedlenia, często łamiąc prawo humanitarne. Organizacje humanitarne miały ograniczony dostęp do terenów kontrolowanych przez reżim, który regulował procedury od zezwoleń po zakupy, często pobierając łapówki i wzmacniając własną władzę (Böttcher, 2016).

Selektywna pomoc humanitarna jako narzędzie wykluczenia

Brak udzielania pomocy humanitarnej konkretnej grupie może być celową strategią mającą na celu marginalizację i dyskryminację. Dobrym przykładem jest choćby odmawianie wsparcia członkom odłamu islamu ahmadijja podczas powodzi w Pakistanie w 2010 roku. Było to spójne z ustawodawstwem konstytucyjnym, gdzie druga poprawka do konstytucji Pakistanu, pozbawiała ahmadich prawa do nazywania siebie muzułmanami, jest sprzeczna z obowiązkiem poszanowania prawa do ludzkiej godności, wolności myśli i wolności religii (Malik, 2011).

Podobny przykład marginalizowania określonych grup miał miejsce w Nepalu. Po trzęsieniu ziemi w 2015 roku dalitki – kobiety z najniższych warstw systemu kastowego – doświadczyły szczególnie dotkliwej dyskryminacji w procesach pomocy i odbudowy. Pomoc humanitarna często pomijała ich potrzeby, a pracownicy organizacji pomocowych faworyzowali osoby z wyższych kast (Arora, 2022).

Instrumentalizacja pomocy może sprzyjać także eskalacji i umacnianiu przemocy – faworyzowanie konkretnych grup w projektach wywoływało w Afganistanie poczucie niesprawiedliwości i wzmacniało rebelię (Giustozzi, 2012). Oprócz tego, po przejściu władzy przez Talibów, Afganistan pogrążył się w kolejnym kryzysie. W 2024 roku sytuacja w kraju uległa dalszemu pogorszeniu, ponieważ talibskie władze zaostrzyły represje wobec osób naruszając prawa człowieka, zwłaszcza wobec kobiet i dziewcząt. Afganistan pozostał jedynym państwem na świecie, w którym dziewczęta i kobiety nie mają dostępu do edukacji średniej i wyższej. Dodatkowo napotykają one poważne ograniczenia w zakresie zatrudnienia oraz swobody przemieszczania się. Kobiety zostały również wykluczone z pracy w organizacjach pozarządowych oraz w sektorze ochrony zdrowia. Wszystko to przekłada się także na ich utrudniony dostęp do pomocy zapewnianej z zewnątrz. W 2024 roku ponad połowa ludności Afganistanu – około 23,7 mln osób – potrzebowała pilnej

pomocy humanitarnej i wsparcia. Spośród nich 12,4 mln osób zmagало się z brakiem bezpieczeństwa żywnościowego, a 2,9 mln cierpiało z powodu głodu (Human Rights Watch, 2025).

Instrumentalizacja pomocy jako praktyka kolonialna

Zjawisko to można rozpatrywać szerzej, odwołując się do koncepcji Edwarda Saïda, ukazując, jak pomoc humanitarna bywa wykorzystywana w relacjach między krajami o wysokich dochodach a krajami o niskich dochodach, gdzie państwa bogatsze często dążą do podporządkowania sobie państw biedniejszych (Saïd, 2003). Pomoc humanitarna zamiast wzmacniać lokalne instytucje, może je osłabiać w wyniku kolonialnego, wyższościowego podejścia do np. władz państwowych. Przykładem jest Haiti, gdzie międzynarodowi darczyńcy często je omijali, kierując wsparcie bezpośrednio do organizacji pozarządowych. Skutkowało to chaosem w zarządzaniu pomocą i pogłębiało zależność kraju od zewnętrznych aktorów, utrudniając budowę trwałych struktur państwowych (Zanotti, 2010).

Strefa Gazy

Większość opisywanych powyżej przykładów jak blokada dostępu, czy wstrzymanie finansowania można odnieść do aktualnej sytuacji w Strefie Gazy. Do 2018 r. ponad 80% ludności Strefy Gazy było uzależnionych od pomocy humanitarnej w zakresie żywności i nadal borykało się z problemami w zaspokojeniu swoich potrzeb żywieniowych (Bahour i inni, 2025). Od października 2023 r. izraelski rząd zaczął ograniczać dostawy żywności, paliwa i leków, wprowadzając krótkie przerwy, po których ponownie następuje zamknięcie granic, a od początku marca 2025 Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim Na Bliskim Wschodzie (UNRWA) ma zakaz dostarczania jakiegokolwiek pomocy. Pod koniec maja 2025 r., przy wsparciu rządu USA, rząd izraelski zastąpił sieć ONZ składającą się z około 400 punktów dystrybucji czterema zmilitaryzowanymi ośrodkami Gaza Humanitarian Foundation (GHF); ten upolityczniony model został potępiony przez ekspertów ONZ.

Skutkami takiego sposobu dystrybucji jest śmierć 1400 osób a tysiące zostało rannych podczas poszukiwania żywności w pobliżu centrów dystrybucji i tras konwojów. Centra dystrybucyjne GHF są często opisywane jako pułapki śmierci — charakteryzują się strzałami z broni palnej, tłokiem, paniką i chaosem, co potęguje cierpienie ludności już wcześniej dotkniętej długotrwałą blokadą i przesiedleniami. Działania GHF, które stanowi fasadę dla celów militarnych, a nie odpowiedź na potrzeby ludności stanowią naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego i karnego (Jabali, Jabali and Haase, 2025). Warto też zwrócić uwagę, że pomoc humanitarna powinna odpowiadać na realne potrzeby, a GHF dostarcza prawie wyłącznie żywność (do tego w ilościach nieodpowiadających potrzebom mieszkańców Gazy). Pozostałe artykuły takie jak: paliwo, woda, leki, szczepionki, artykuły i żywność dla niemowląt, żywność terapeutyczna, zestawy do uzdatniania wody i artykuły higieniczne nie są dostarczane.

Warto zwrócić, że na tak instrumentalne traktowanie pomocy humanitarnej najbardziej dotyka grupy szczególnie wrażliwe takie jak kobiety, dzieci i osoby starsze. Według danych 19% dzieci cierpi na ostre niedożywienie mierzone obwodem ramienia, a wskaźnik śmiertelności wynosi ponad dwa zgony na 10 tysięcy osób. Od 1 stycznia do 20 sierpnia 2025 r. WHO odnotowała 35 430 dzieci w wieku od 6 do 59 miesięcy w Strefie Gazy, które były leczone z powodu ostrego niedożywienia. Do 27 sierpnia 2025 roku Ministerstwo Zdrowia w Strefie Gazy odnotowało 119 zgonów dzieci spowodowanych niedożywieniem (Spiegel i inni 2025).

Instrumentalizacja pomocy humanitarnej-kierunki rozwoju sektora na przyszłość

Instrumentalizacja pomocy humanitarnej jest skomplikowanym i wielowymiarowym zagadnieniem. Sektor pomocowy stara się podejmować działania mające na celu ograniczenie jej wpływu. Wiele organizacji zobowiązało się do przyjęcia i stosowania Podstawowego Standardu Humanitarnego, a w 2016 roku podpisano reformę, tzw. „Wielką Umowę”, która nakładała zobowiązania również na donatorów. Jak wskazuje Domini (2018), aby zapewnić większą bezstronność i dekolonizację, rekomenduje on rozwój alternatywnych źródeł finansowania, takich jak wsparcie obywatelskie, prywatne darowizny czy innowacyjne mechanizmy (np. mikropodatki). Wiele międzynarodowych organizacji realizuje obecnie swoje programy za pośrednictwem lokalnych partnerów, którzy dobrze znają kontekst na miejscu. Kolejnym przykładem może być stosowanie pomocy w formie wsparcia gotówkowego. Tam, gdzie jest to możliwe, kwalifikujące się osoby otrzymują pieniądze, które mogą wydać zgodnie ze swoimi potrzebami, co pozwala unikać dużych konwojów i narażania ich na rabunki czy łapówki. Innym przykładem jest budowanie lokalnych zasobów, na przykład poprzez szkolenia finansowane przez UN Women w Afganistanie (UN Women, 2025).

Mimo wszystko instrumentalizacja i relacje władzy pozostają wyzwaniem, z którym cały sektor musi się zmierzyć poprzez dogłębną refleksję i krytyczną analizę swoich działań. Potrzebne są dalsze reformy oraz podejmowanie kolejnych inicjatyw.

Kacper Rynio – absolwent kierunku Global Development and Sustainability na Bath Spa University. Pasję do edukacji globalnej odkrył w Związku Harcerstwa Polskiego, realizując projekty w Nepalu, a następnie kontynuował ją w Centrum Edukacji Obywatelskiej. Zaangażowany w sektor pomocy humanitarnej, współpracował m.in. z UNICEF, UNHCR, Polską Misją Medyczną oraz Save the Children Polska.

Bibliografia i polecane materiały

- 1) Barbelet, V. (2020) *As Local as Possible, As International as Necessary: Understanding Capacity and Complementarity in Humanitarian Action*. ODI.
- 2) Development Initiatives (2023) *Global Humanitarian Assistance Report 2023*. Bristol: DI.

- 3) Ground Truth Solutions (2021) *Strengthening Local Response Capacity: Evidence from Surveys of Affected People*. Vienna: GTS.
- 4) Humanitarian Outcomes (2022) *Global Humanitarian Assistance and Access Report 2022*. London: HO.
- 5) Inter-Agency Standing Committee (IASC) (2016) *The Grand Bargain: Shared Commitments to Better Serve People in Need*. Istanbul: IASC.
- 6) Metcalfe-Hough, V., Fenton, W., Willitts-King, B. and Spencer, A. (2021) *The Grand Bargain at Five Years: Reflections and the Future*. ODI/HPG.
- 7) Pawlak, M. (2023), *People Centered Approach*, InterAction 2023
- 8) Slim, H. (2025) 'Humanitarians and the Truth in Afghanistan', *LSE Activism, Influence and Change Blog*, 28 July.
- 9) The New Humanitarian (2024) *Why Big Aid Still Dominates: Reputational Capital in Humanitarian Action*. Geneva: TNH.
- 10) ODI/HPG (2021) *Principles under Pressure: Humanitarian Action and Access in Conflict*. London: ODI.
- 11) Action de Carême (2025). *Un modèle d'autonomisation qui porte ses fruits au Sénégal*. Dostępne na: <https://actiondecareme.ch/groupes-de-solidarite-au-senegal/>

Ten tekst powstał w ramach projektu „Pomoc bez kolonializmu – w stronę nowych praktyk w działaniach humanitarnych”. Tekst jest finansowany przez Unię Europejską. Odpowiedzialność za jego treść ponosi wyłącznie Fundacja Go'n'Act. Treść ta niekoniecznie odzwierciedla stanowisko Unii Europejskiej.

Tekst „Instrumentalizacja pomocy humanitarnej – pomoc jako narzędzie władzy” Fundacji Go'n'Act jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.

Projekt „Pomoc bez kolonializmu – w stronę nowych praktyk w działaniach humanitarnych” jest finansowany przez Unię Europejską w ramach konkursu regrantingowego w ramach projektu “Towards an open, fair and sustainable Europe in the world – Fifth Trio EU Presidency Project 2024-2026. realizowanego w Polsce przez Grupę Zagranica.